

## **TAMMƏTNLİ ELEKTRON NƏŞRLƏR VƏ ONLARIN NÖVLƏRİ**

**Aydan Şahmarova**

*BDU, Kitabxana resursları və informasiya axtarış  
sistemləri kafedrasının magistrantı*

XX əsrdə informasiya texnologiyalarının inkişafı, informasiya küt-ləsinin artması, informasiya axınının sürətlənməsi, baş verən qlobal dəyi-şikliklərin nəticəsi olaraq ənənəvi nəşr növləri ilə yanaşı elektron nəşrlə-rin də yaradılmasına başlanmışdır. Elektron nəşr axtarış vasitələrilə təmin edilmiş, qeyri-məhdud sayda istifadəçilərin oxuması üçün məqsədli şəkildə məşinlaoxunan daşıyıcıya yazılmış informasiyadır.

Elektron nəşrlər elektron sənədlərin müəyyən hissəsini təşkil edir. Elektron nəşrlər kompüterin sərt diskində, serverdə, veb-saytlarda, müxtə-lif qurumların və kitabxanaların elektron məlumat bazalarında mühafizə oluna bilər. Tammətənli elektron nəşrlərə elektron kitablar, elektron jurnal-lar, soraq nəşrləri, musiqi əsərləri, notlar, dissertasiyalar, avtoferatlar aid edilə bilər. Bəzi məlumatlara görə hazırda dünyada 140000 adda elmi jurn-al nəşr edilir. Lakin son illərdə elmi jurnallar sahəsində böhran kəskinləş-mişdir. Çünki dövrü elmi nəşrlərin yaradılması texnologiyası etibarlı olsa da çox ləng işləyir, abunə qiyməti yüksəkdir. Əgər müəyyən bir şəxsə hər hansı jurnaldan bir məqalə lazımdırsa o bütün jurnalı almalıdır, yaxud jurn-alı tapıb özünə lazım olan məqalənin surətini çıxarmalıdır. Buna görə də bu problemləri aradan qaldırmaq məqsədilə son dövrlərdə elektron jurnal-ların hazırlanmasına başlanılmışdır. 2003-cü ilin məlumatına görə dünyada 12 min adda tammətənli elektron jurnal buraxılır. Dünya nəşriyyatlarının əksəriyyəti elektron jurnalların yaradılmasında iştirak edirlər.

M.F.Axundov adına Milli Kitabxanada avtomatlaşdırılmış idarəetmə sistemi tətbiq edildikdən sonra elektron kitabxana və elektron məlumat ba-zaları yaradılmış və oxuculara tammətənli elektron nəşrlərin müxtəlif növ-ləri ilə xidmət göstərilmişdir.

Milli Kitabxananın elektron məlumat bazasına [www.anl.az](http://www.anl.az) linki va-sitəsilə daxil olmaq olar. Burada Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətləri, şair, yazıçı, ictimai-siyasi xadimlər və başqalarının həyat və yaradıcılığı, kitab-ları, şəkillərindən ibarət fotoalbom və videogörüntülər elektron versiyada istifadəçilərə təqdim edilir. Eyni zamanda saytın ana səhifəsində "Xocalı soyqırımı", "Heydər Əliyev Fondu", "Azərbaycan kitabxanaları", "Bunları unutmaq olmaz. Qan yaddaşımız", "İşğal altında olan torpaqlarımız bizi

çağırır”, “Azərbaycanın hüquqi məlumat bazası” və digər elektron məlumat bazaları da var.

Kitabxanada olan XVIII əsrin sonlarından başlayaraq Azərbaycanda nəşr olunmuş dövrü və ardı davam edən nəşrlərin elektron versiyaları da hazırlanır ki, bu da dövrü və ardı davam edən nəşrlərin elektron məlumat bazasında yerləşib. İstifadəyə təqdim olunan dövrü və ardı davam edən nəşrlərin siyahısındakı qəzet və jurnalların qarşısında il və ay qeyd olunub ki, bu da həmin mətbu orqanların hansı ayda hansı nömrəsinin elektron versiyasının hazır olmasını bildirir. Məsələn, jurnallar bölməsində “Əkinçi” jurnalını götürsək, 1921-ci il oktyabr ayından dekabr ayına qədər olan nömrələrin tam mətninin elektron versiyasının istifadəçilərə təqdim olunduğunun şahidi olarıq.

2008-ci ilin noyabr ayından Milli Kitabxanaya daxil olan 100 adda qəzet və digər dövrü nəşrlərin də tammətli elektron məlumat bazasının yaradılmasına başlanılmışdır. Yəni 100-dən çox qəzet və jurnallarda dərc olunan materialların tam elektron mətnləri mövzu və predmetlər üzrə qruplaşdırılaraq elektron məlumat bazasına daxil edilmişdir. Nəticədə İnternetə çıxış imkanı olan hər bir ucqar kənd kitabxanası və yaxud onun oxucusu heç bir çətinlik çəkmədən və əlavə vəsait ödəmədən gündəlik dövrü mətbuatı oxumaq imkanı əldə etmiş olur. Artıq bu gün kitabxananın bir çox oxucuları və dünya miqyasında Azərbaycanla maraqlanan bütün insanlar Milli Kitabxananın saytı vasitəsilə onun tammətli elektron məlumat bazalarından bəhrələnmə bilirlər.

Elektron dissertasiya fondunun təşkili və ondan istifadə şəbəsində də əsaslı işlər görülmüşdür. 2012-ci ilin məlumatına görə 4965 tammətli elektron resursdan 1131 nüsxəsi avtoreferat, 3834 nüsxəsi isə dissertasiyadır. İl ərzində 1272 dissertasiya rəqəmsallaşdırılmışdır. 2012-ci ildə Rusiya Dövlət Kitabxanasının dissertasiya və avtoreferatlarının tammətli elektron məlumat bazasından və Azərbaycanda müdafiə olunmuş dissertasiyaların tammətli elektron məlumat bazasından 625 oxucuya virtual xidmət olunmuşdur.

Kitabxananın Kitabxana-bibliografiya proseslərinin avtomatlaşdırılması və informasiya texnologiyaları şəbəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında kitabxana-informasiya sahəsinin 2008-2013-cü illərdə inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”nın icrası ilə əlaqədar olaraq Prezidentin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə nəşr olunan kitabların əksəriyyətinin elektron versiyasını hazırlayıb və oxucuların istifadəsinə təqdim edib.

Dünyanın ən qabaqcıl avtomatlaşdırılmış kitabxana informasiya sistemi ilə işləyən kitabxanalarımızdan biri də AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasıdır. [www.mek.az](http://www.mek.az) saytından Mərkəzi Elmi Kitabxananın elektron kataloquna, elektron kitabxanasına və elektron məlumat bazalarına keçid almaq olar. AMEA MEK-in elektron kitabxanasında Ümummilli Lider Heydər Əliyev, Hüseyn Cavid, Abdulla Şaiq, Cəfər Cabbarlı, Nərgiz Axundova, Nizami Gəncəvi, Əhməd Cavad, Kamal Abdullayev, Bəxtiyar Vahabzadə və digər görkəmli şəxsiyyətlərə dair elektron nəşrlərlə tanış olmaq olar. Mərkəzi Elmi Kitabxananın əsas fondunda Elektron resurslar fondu yaradılmışdır. Bu fondada Azərbaycan dilində 1990, rus dilində 536 və xarici dildə 15 elektron resurs olmaqla, ümumilikdə 2541 ədəd elektron resurs mühafizə olunur. Kitabxanada tammətli elektron elmi kitab və jurnalların bazasına giriş linki mövcuddur. Burada EBSCO-40.000 elektron elmi jurnalı və İNTAS-7.000 elektron kitabı əldə etmək mümkündür.

COVID-19 virusu ilə əlaqədar olaraq ölkədə elan olunan karantin rejimi dövründə AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanası “Elektron kitablar” bazasında olan PDF formalı kitabları oxucular üçün elektron formada təqdim edir. PDF formatında akademik Kamal Abdullayevin “Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri”, “Seçimin morfoloqiyası”, mərhum akademiklər Həmid Araslının “Nizami və Vətən”, Tofiq Hacıyevin “Dədə Qorqud: dilimiz, düşüncəmiz”, həmçinin “Dədə Qorqud dastanlarının dili”, “Dədə Qorqud dünyası”, “Dədə Qorqudda xanımlar” və digər nəşrlər oxuculara təqdim edilir.